

DARÁZS LÉNÁRD

Kárveszélyviselés és érvénytelen szerződés

I. Problémafelvetés és a tanulmány tárgya

A jelen tanulmányban¹ a polgári jogi kárveszélyviselés² két, egymással szoros szimbiózisban álló, összetett aspektusával foglalkozunk.

Az érvénytelenség jelentéseként és elsődleges jogkövetkezményeként mondja ki a Ptk. 6:108. § (1) bekezdése, hogy az érvénytelen szerződésből nem származhatnak joghatások, vagyis az érvénytelen szerződésre nem lehet jogosultságot alapítani és az érvénytelen szerződés teljesítését sem lehet követelni. Ugyanakkor az érvénytelen szerződés (eszerint tiltott) teljesítése következményét az érvényes szerződés teljesítésével látszólag azonos módon rendezi a jogszabály, amikor a 6:109. § azt tartalmazza, hogy „*az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a másik félre száll át*”. Ez a rendelkezés tartalmilag azonosnak tűnik a 6:122. § azon szabályával, amely szerint az (érvényes) szerződés teljesítésével a kárveszély (ha a Ptk. eltérően nem rendelkezik) a másik félre száll át. Ennek a szabályozási konstrukciónak az értelmezése és gyakorlati alkalmazása meglehetősen komplex kérdéseket vet fel. Bár a Ptk. kommentárirodalmában megjelentek a fenti szabályozás értelmezésének alapjaival kapcsolatos rövid elemzések,³ a jelen tanulmány második felében (alábbi III. pontban) arra vállalkoztunk, hogy a szélesebb szabályozási összefüggéseket és a Ptk. 6:109. § normatartalmának értelmezési kereteit részletesen bemutassuk.

Mielőtt a fent jelzett témákra, a Ptk. 6:109. § elemzésére, valamint a kárveszélyviselés és az érvénytelenség összefüggéseire rátérnénk, szükséges a „kárveszélyviselés” kérdéskörét önmagában is megvizsgálni. A kárveszélyviselés fogalmának pontos meghatározása ugyanis már maga is nehézségeket okoz. Miközben a polgári jogi szakterminológiában elterjedt kifejezésről van szó, és maga a Ptk. is több helyen használja a „kárveszély” kifejezést, kérdéses, hogy minden esetben pontosan ugyanazt

kell-e alatta értenünk. Dogmatikailag a kérdéskör meglehetősen kidolgozatlan, és a jogszabályi alapok is foghíjasak. Ezért a jelen tanulmány első részében (az alábbi II. pont alatt) a kárveszély általános problematikáját járjuk körbe. Ezen vizsgálódások eredményeként javaslatot teszünk a kárveszélyviselés fogalmának kiterjesztésére, és sokrétű (összetett) jogintézményként való kezelésére.

II. A kárveszélyviselés kérdésének sokszínűsége a Ptk.-ban

I. KIINDULÓ HIPOTÉZIS

Nem értünk egyet azzal a magyar jogban általánosan elfogadottnak tűnő állásponttal,⁴ miszerint a kárveszélyviselés kizárólag dologi jogi intézmény lenne, és csak dologszolgáltatással (a dolog tulajdonjogának átruházásával) kapcsolatos szerződésekben lenne értelmezhető. Ez a fel fogás dogmatikailag sem igazolható, és a modern magánjogi követelményekkel sem áll összhangban. Sokkal inkább a kárveszély fogalma alatt egy olyan összetett magánjogi jogintézménnyel állunk szemben, amely kiemelten differenciált megközelítést igényel az alábbiak miatt.

2. A KÁRVESZÉLYVISELÉS, MINT A TULAJDONJOG TARTALMA

Kétségtelen tény, hogy a Ptk. egyetlen helyen tartalmaz részletesebb normatív utalást arra, hogy mit is kell „kárveszélyviselés” alatt érteni. A Dologi jogi Könyvben (V. Könyv) a tulajdonjog tartalma alatt mondja ki a Ptk. 5:22. § a használat, hasznok, szedése, terhek viselése és a veszélyviselés körében azt, hogy a „tulajdonos jogosult a dologt használni és a dolog hasznait szedni; *viseli a dologgal együtt járó terheket és a dologban beállott azon kárt, amelyre senkit sem lehet kötelezni*”. Ez utóbbi fordulatot szokás a tulajdonjogi kárveszélyviselésnek tekinteni. Vagyis a kárveszélyviselés alatt a tulajdonjogban a dologban bekövetkezett olyan károk tulajdonos általi viselését kell érteni, amelyek megtérítésére senki mást nem lehet kötelezni. Ebben az összefüggésben ez a szabály meglehetősen egyszerű és komolyabb magyarázatot nem igényel. Az abszolút szerkezetű, statikus jogviszonyként funkcionáló tulajdonjog egyfajta negatív oldala a kárveszélyviselés, amely a tulajdonos azon kötelezettsége, hogy a saját dologában beállott károkat viselje, ha azt másra nem tudja áthárítani. Megjegyezzük, hogy ezt a szabályt szokták hibásan a római jogból eredeztetni, és „casus nocet domino” elvnek nevezni. A római jog azonban ilyen tulajdonjogi szabályt nem ismert, hanem csak a későbbi középkori jogban alakult ki az említett elv a tulajdonjogban.⁵ A római jog a kárveszélyviselés problematikáját

¹ A jelen tanulmány az OTKA támogatásával, az OTKA K 112715. számú alapvetési pályázat keretében született.

² Szokásos a polgári jogi szóhasználatban a „kárveszélyviselés” helyett „veszélyviselés” kifejezést is használni. Ez a két fogalom tartalmilag szinonimának tekintendő, és mi is így alkalmazzuk.

³ *Osztoivits András*, In: *Osztoivits András* (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, III. kötet, Hatodik Könyv – Kötelmi jog, Első – Harmadik rész, Opten, Budapest 2014, 280.; *Vékás Lajos*, In: *Vékás Lajos – Gárdos Péter* (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 2. kötet, Wolters Kluwer, Budapest 2014, 1481–1491.; *Wellmann György*, In: *Wellmann György* (szerk.): Polgári jog Kötelmi jog. Első és Második rész, HVG-ORAC, Budapest 2013, 175–176.

⁴ Lásd pl. az előző lábjegyzetben hivatkozott műveket.

⁵ *Földi András – Hamza Gábor*: A római jog története és institúciói,

inkább az alábbi 4. és 5. pontban bemutatott értelemben használta, és „casum sentit dominus” vagy valóban „casus nocet domino” elnevezéssel illette.⁶

Mivel a Ptk. 5:22. § egyfajta normatív tartalmat ad a kárveszélyviselésnek, így a későbbiekben ettől a dologi jogi fogalomtól nem szakadhatunk el teljesen. Vagyis kárveszélyviselés alatt biztosan értenünk kell a fent említett dologi jogi kárveszélyt is. Ugyanakkor helytelen lenne, ha a kárveszély problematikáját kizárólag a tulajdonosnak a dolgán fennálló „kötelezettségére” szorítanánk. A kárveszélyviselés a kötelmi jogban (szerződési és kártérítési jogban) strukturáltabb tartalmat jelent, és csak részben fedi az idézett dologi jogi megközelítést. Mielőtt azonban erre rátérnénk, meg kell vizsgálnunk a következő, különösen kényes problematikát.

3. A KÁRVESZÉLYVISELÉS KITERJESZTÉSE A JOGOKRA – JAVASLAT

Jelen tanulmány keretei és közvetlen tárgya nem teszi lehetővé, hogy az alábbi problematikát itt részletesen kifejtsük, de a kárveszélyviselés felfogásunk szerinti tartalmának érzékeltetése érdekében szükségesnek mutatkozik mégis szólni róla. Álláspontunk szerint a jogtudomány és a joggyakorlatnak ki kell terjesztenie a kárveszély problematikát a Ptk. 5:22. § analógiájára a jogokban bekövetkezett olyan károk jogosult általi viselésére is, amelyekre mást nem lehet kötelezni. Vagyis a kárveszélyviselést nem csak a dolgokban, hanem a jogokban bekövetkezett károokra is értelmezhetőnek tartjuk. Valójában ez a felfogás éles szakítást jelent a kárveszélyviselésnek a merev, dogmatikus dologhoz kötöttségével. Ugyan ennek elfogadására utaló kifejezett jelek nincsenek jelenleg a magyar jogtudományban, de részben maga a Ptk. koherenciája, részben a modern magánjog követelményei ezt indokolnák.

Arra nyilván nincsen lehetőség, hogy a Ptk. 5:22. § fent hivatkozott szabályát kiterjesztő értelmezés útján a jogokra vonatkozó kárveszélyre is alkalmazzuk. A fent elemzett szabály kifejezetten a tulajdon tartalmaként, a tulajdonjog tárgyára vonatkozóan fogalmazza meg a kárveszélyviselést. A Ptk. 5:14. § szerint tulajdonjog tárgya csak dolog lehet, valamint az ott felsorolt egyéb „jogtárgyak”, amelyekbe nem sorolhatók bele a jogok. A dologi jogi tartalomhoz kötöttség elvével sem állna összhangba a kiterjesztő értelmezés, így csak az analógia útján történő alkalmazásnak van helye. Erre viszont mindenképpen szükség lenne. Miközben az új Ptk. dologi jogi szabályozása megmaradt a dogmatikus (klasszikus) megoldásoknál, addig a kötelmi jogi szabályozás magas színvonalon alkalmazkodott a modern magánjogi gondolkodás igé-

nyeihez. Megjelent pl. a Ptk.-ban a jogátruházás és szerződésátruházás jogintézménye, a faktoring, lízingtárgy lehet a dolog mellett jog is, amely jogintézmények mind azt támasztják alá, hogy nem csak dolog átruházása valósulhat meg a magyar jogban, hanem jogoké (követeléseké) is. Maga a dologi jog sem koherens e tekintetben, mert miközben a tulajdonjogi szabályozás megmaradt a maga merev dogmáinál, addig zálogjog tárgya már lehet jog és követelés is, amelyek feletti „rendelkezési jogot” szintén elismeri a Ptk.

A fentiek azt támasztják alá, hogy nem lenne akadálya annak, és ezt javasoljuk, hogy a Ptk. 5:22. § kárveszélyviselés szabályait a jogokban bekövetkezett „kárveszélyre” is alkalmazzuk analógia útján. Egyszerű példaként említünk két gyakorlati szituációt további indokolásként. Egyrészt egy több árujegyzékben bejegyzett védjegy esetén előfordulhat, hogy a jogosult egy áruosztályra elfelejti meghosszabbítani az oltalmat, így a védjegyben „másra át nem hárítható kár” következik be, amelyet a jogosultnak kell viselnie. Vagy egy másik esetben az ügyfélállományra vonatkozó, piaci értéket képviselő adathalmaz egy részének a senkinek fel nem róható elvesztése az ügyfélállomány-adatbázis értékét nyilvánvalóan csökkenti, amely kárt ugyancsak a jog jogosultjának kell viselnie. A mai magánjogi viszonyok „jogtárgyai” egyáltalán nem szorítkoznak a „dolgokra”, így a jogokban bekövetkezett, másra át nem hárítható károkat a polgári jognak a dologi jogi kárveszélyviselés analógiájára a jog jogosultjára kell telepítenie.

Fentiek összegzéseként javaslatot teszünk tehát arra, hogy a Ptk. 5:22. § kárveszélyviselés szabályait analógia útján a jogokban bekövetkezett, másra át nem hárítható károokra is alkalmazzuk, mert ez áll összhangban egyrészt a jogok magánjogi forgalmával, másrészt a kárveszélyviselés modern magánjogi tartalmával. Mivel azonban ez a felfogás még nem általános a polgári jogban, viszont a kárveszélyviselés tartalmával összefüggő jelen elemzésünket közvetlenül alkalmazható érvrendszernek szánjuk, így a következőkben nem részletezzük a kárveszélyviselés jogokra vonatkoztatását. Minden esetben azonban, amikor az alábbiakban „dologi jogi kárveszélyről” szövelünk, az alatt értjük a jogokon fennálló kárveszélyt is, valamint „dolog” alatt értjük a jogokat is.

4. KÁRVESZÉLYVISELÉS MINT ÁLTALÁNOS KÁRTELEPÍTÉSI MÓD

Nem ellentmondva a kárveszélyviselés tulajdonjogi tartalmának, szokásos a polgári jogban ennél sokkal tágabban, egyfajta általános kártelepítési módként is értelmezni a kárveszélyviselést. A polgári jogi szabályozás nyilvánvalóan egyik alapvető feladatának tekinti a vagyoni forgalomban felmerülő károk rendezését.⁷ Ez a gondolat

13. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2008, 1345. margószám.

⁶ Ld. pl. Kaser, Max – Knütel, Rolf: *Römisches Privatrecht*, 17. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2003, 262; ugyanígy Földi/Hamza, előző lábjegyzetben i. m. a 1345. margószám.

⁷ Ez a gondolat meglehetősen régóta jelen van a magyar polgári jogtudományban, és ma is erősen hat. Ld. Szladits Károly: A kö-

azonban már jóval túlmutat a dologi jogi megközelítésen, és inkább kötelmi jogi karakterrel bír, anélkül azonban, hogy a kártelepítés fogalma vagy módjainak felsorolása normatív kereteket kapna. Ez azonban nem jelent komolyabb problémát, mert a kárveszélyviselés kötelmi jogi tartalma a Ptk. közvetett szabályain keresztül és dogmatikai alapokon rögzíthető.

A kártelepítés körében arról beszélünk, hogy a vagyoni forgalomban felmerülő károkat kire telepítse a polgári jog, azaz kinek kell ezeket viselnie. Az egyes lehetséges módokat tekintjük kártelepítési módoknak. Ebből a megközelítésből a kárveszélyviselés egy ultima ratio kártelepítési technika, és optimális esetben más kártelepítési módok mindig megelőzik.⁸ Ha a kárt jogellenesen okozzák akár szerződéses (kontraktuális) akár szerződésen kívüli (deliktuális) viszonyban, úgy a kártelepítés módja a kártérítés, ahol az okozott kárt a károkozónak, vagy a jogszabály alapján erre kijelölt más személynek (pl. üzembentartónak, gyártónak) kell viselnie (megtérítenie). Ha a károkozás jogszerű volt, akkor kártalanítás a kártelepítés módja, amelynek körében ugyancsak a károkozó viseli a kárt. A kárveszélyviselést megelőző kártelepítési mód a kockázatmegosztás (pl. biztosítás), ahol a kockázatközösségre telepíti a polgári jog a bekövetkezett károk viselését. A kártelepítés rendszerében a kárveszélyviselés az utolsó, és ebben az értelemben a legtágabb, szükségsszerű kategória. Ha másra nem lehet a bekövetkezett károkat telepíteni, akkor a károsult viseli a kárt.

A kárveszély a kártelepítés összefüggésrendszerében elszakad tehát a tulajdonjogi kárveszélyviseléstől. A kártelepítés körében a kárveszélyviselés nem csak a dologban bekövetkezett, másra át nem hárítható károkat foglalja magában, hanem mindenfajta kárra értelmezhető, így pl. szerződéses kapcsolatban a gondossági vagy használati kötelemre, valamint a szerződésen kívüli kapcsolatban nem dologban okozott károkokra is.⁹ Ezért a kártelepítési módként értelmezett kárveszélyviselés alapján nem is a „tulajdonos”, hanem a „károsult” viseli azokat a károkat, amelyek másra nem háríthatók át, legyen az a dologban vagy nem dologban bekövetkezett kár. Abban az esetben, ha dologban bekövetkezett, másra át nem hárítható kárról van szó, akkor a kárveszélyviselés a Ptk. 5:22. § sze-

rinti dologi jogi kárveszélyviseléssel összhangban történik, ahol a kárt a károsultnak kell viselnie, aki történetesen a dolog tulajdonosa. Minden más esetben is (tehát nem dologban bekövetkezett károk esetén) a kárveszélyt a károsult viseli, anélkül, hogy szóba jöhetne a dologi jogi kárveszély fogalma.

5. KÁRVESZÉLYVISELÉS MINT SZERZŐDÉSSZEGÉSI PROBLÉMAKÖR

A római jogban,¹⁰ valamint későbbi más (pl. svájci, német, angol)¹¹ jogokban a kárveszélyviselés kötelmi jogi problematikáját a szerződésszegéssel összefüggésben értelmezik és töltik ki tartalommal. Ez a megközelítés a magyar jogfelfogásban így kevésbé merül fel, mert a kárveszélyviselés szerződésszegési aspektusait elsődlegesen az általános (kontraktuális) kártelepítési keretben értelmezzük,¹² amelyre az előző pontban utaltunk. Nem árt azonban egy rövid pillantást vetnünk a hivatkozott római jogra, valamint svájci, német, angol jogi felfogásra. Ezek a jogrendszerek abból indulnak ki, hogy a szerződés teljesítésére kötelezett felek bármelyike esetén előállhat olyan helyzet, hogy a saját szolgáltatásának teljesítésére olyan okból, amelyért nem felelős, egyáltalán nem vagy nem szerződészerűen képes, és az így beálló szerződésszegési következményt (a szerződészerű teljesítés elmaradásának következményeit) nem tudja áthárítani másra. Ebben a kérdésben a hivatkozott jogrendszerek a teljesítési kockázat viselésén keresztül tartalmilag ugyanahhoz az eredményhez jutnak, mint a fenti 4. pontban említett magyar megoldások a kártelepítés körében, valamint megoldásaik a magyar jogban is hasonló módon nyernek rendezést. Eszerint, ha a teljesítésre kötelezett dolgában eredményez kárt, vagy a dolgában fennálló kár miatt marad el a szerződészerű teljesítés, vagy esetleg a dologszolgáltatás marad el, akkor a kárveszélyviselés a kötelezett (tulajdonos) kötelezettségeként jelentkezik. Vagyis a teljesítési kockázat, mint a teljesítés elmaradásának veszélye a kötelezettet terheli, de nem amiatt, mert ő tulajdonos, hanem azért, mert ő a teljesítésre kötelezett. Amennyiben nem dologszolgáltatás szerződészerű teljesítése marad el, illetve nem dologra vonatkozóan merül fel a teljesítési kockázat, úgy teljesítési kockázat, mint kárveszély ugyancsak a kötelezettet (károsultat) fogja terhelni.

telem lebonyolítása, In: *Szladits Károly* (főszerkesztő): Magyar magánjog, III. kötet, Kötelmi jog Általános része, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1941, 461, valamint legújabban *Vékás Lajos*: Szerződési jog Általános rész, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2016, 237–238.

⁸ Szigorúan dogmatikailag helyesebb lenne a kárveszélyt a fő szabálynak tekinteni, és más kártelepítési módokat kiegészítő (kivételes) intézményeknek tekinteni. A modern jogrendszerekben azonban meglehetősen kidolgozott és kifinomult technikák vannak a kártelepítésre, így a kárveszélyviselés a gyakorlatban inkább szükségsszerű, utolsó kártelepítési módként jelentkezik.

⁹ Nem értünk egyet a kommentáirodalomban képviselt ellentétes állásponttal, és javasoljuk annak felülvizsgálatát. Ld. *Wellmann*, i. m. 206.

¹⁰ A római joghoz ld. *Kaser–Knütel*, i. m. 262–265.

¹¹ A svájci (185 OR) és angol joghoz ld. a hivatkozásokat *Kaser–Knütel*: i. m. 264. o. A német joghoz pl. *Hirsch, Christoph*: Schuldrecht Besonderer Teil, 3. Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2014, 51–55; *Medicus, Dieter – Lorenz, Stephan*: Schuldrecht Allgemeiner Teil, 19. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2010, 80–84. és 247–249.; *Schlechtriem, Peter*: Schuldrecht Besonderer Teil, 6. Auflage, Mohr Siebek, Tübingen 2003, 52–55.

¹² Lásd ehhez részletesen *Vékás*, 7. lábjegyzetben i. m. 238–251.

6. KÁRVESZÉLY ÁTSZÁLLÁSÁNAK KÉRDÉSKÖRE

A kárveszélyviselés általános polgári jogi problematikájának elemzése körében most változtassunk a megközelítésen! Eddig egy statikus állapotot vizsgálva azt elemeztük, hogy a polgári jog kiinduló szabályozási struktúrái szerint kit terhel a kárveszélyviselés. Most nézzük meg azt, hogy milyen szabályok szerint és keretek között tud ez a statikus helyzet megváltozni, vagyis miként tud átszállni a kárveszély másra, mint akit egyébként a fentiek szerint terhell. Ez a témaváltás azért fontos, mert a statikus kárveszélyviselés és a kárveszélyviselés átszállása részben eltérő megítélés alá esik a polgári jogban, másrészt itt is el kell szakadnunk a kárveszélyviselés kizárólag dologi joghoz kötöttségétől. Rendszertani kiindulópontként azt kell rögzítenünk, hogy a kárveszély átszállása, vagy másként fogalmazva, a kárveszély másra telepítése, mint akit egyébként terhel, a polgári jog hagyományos eszköztárán keresztül valósítható meg: a kárveszély átszállása megtörténhet szerződés alapján, vagy jogszabály rendelkezése folytán.

a) Kárveszély átszállása szerződés alapján

Álláspontunk szerint a polgári jog kárveszélyviselés kapcsolatos fenti statikus szabályrendszere és elvei privátautonómia részeként szerződéssel szabadon alakíthatók. A kárveszélyviselés statikus szabályai szerződéses szabályozás részévé tehető, és a felek megállapodhatnak a kárveszélyviselés részletszabályaiban, de akár a kárveszély átszállásában is.¹³ Azaz álláspontunk szerint a szerződő felek szerződéssel meghatározhatják, hogy kit terhel a kárveszély, és a polgári jog kárveszélyviselési szabályaitól eltérően a kárveszélyt másra is telepíthetik, mint akit egyébként terhelne. Fontos látni, hogy ennek a gondolatnak a körében nem egyszerű kártelepítésről van szó, amelynek eredményeként mégis megmaradna a „másra nem telepített károk” vonatkozásában a kárveszélyviselésre kötelezett az általános szabályok szerint. Most arról van szó, hogy maga a kárveszélyviselés átszállhat-e szerződéssel másra, azaz a „másra nem telepíthető károkat” ne a kárveszélyt az általános szabályok szerint meghatározott legyen köteles viselni, hanem a szerződés alapján erre kötelezett más személy.

Fenti megállapításunk igaz a Ptk. 5:22. §-ban szabályozott dologi jogi kárveszélyviselésre is. Hasonlóan ahhoz, ahogy a tulajdonos, aki a hivatkozott szabály szerint jogosult a dolgot használni, pl. bérleti szerződéssel a dolgot másnak használatba adhatja, és így e kötelmi jogi jogviszony miatt nem lesz jogosult a dolgot használni, úgy a tulajdonos a kárveszélyviselésről kötelezettségéről is rendelkezhet szerződéssel. Nincsen akadálya annak, hogy pl. egy bérleti szerződés keretében abban állapodjanak meg a felek, hogy az egyébként a tulajdonost terhelő kárveszélyt (részben) áttelepítik a bérlőre, vagyis a dologban bekövetkezett, másra át nem hárítható kárt a bérlő visel-

je. Hasonlóan lehetőség van arra, hogy eladási bizomány keretében értékesítésre átadott áru(készlet) feletti kárveszély a bizományosnak történő birtokba adással átszálljon a bizományosra (holott ez a tulajdonosnál maradna a Ptk. 5:22. § alapján). Nem látjuk akadályát annak sem, hogy egy őrzési kötelem esetén a megőrzésre átadott dologban beálló kárveszélyt szerződéssel a felek a letéteményesre telepítsék, holott az a letevő tulajdonost terhelne. Ugyancsak lehetőség van arra, hogy egy vállalkozási szerződés esetén a vállalkozási szerződés teljesítése előtt a megrendelő birtokába került dolgok feletti kárveszély szerződés alapján a megrendelőre szálljon át. A szerződéssel történő kárveszélyátszállásnak szerepe lehet a fent említett teljesítési kockázat, mint kárveszély körében is. Az erre vonatkozó főszabály szerint a kárveszély a kötelezettet terhelne. Megállapodhatnak azonban abban a felek, hogy a szerződésszerű teljesítés olyan okból való elmaradása esetén, amelyért a kötelezett nem felelős, és a szerződészegés következményét sem viseli más, a teljesítési kockázat a jogosultra szálljon át. Vagyis maga a jogosult viseli a szerződésszerű teljesítés elmaradásának kárveszélyét, illetve a kötelezett szabadul a szerződésszerű teljesítés kötelezettsége alól. Természetesen az ilyen teljesítési kockázat, mint kárveszély szabadulása alól korlátokat jelenthetnek a szerződésszegési következmények kizárásával kapcsolatos kógens szabályok,¹⁴ amelyeket a kárveszélyviselés átszállásának szerződéses szabályozásánál figyelembe kell venni, ami azonban a kárveszélyviselés szerződéses átszállásának elvi lehetőségét nem rontja le.

Fenti fejtegetések arra vonatkoztak, hogy a polgári jogi kárveszélyviselés szabályai és elvei alakíthatók-e szerződéssel, és a kárveszélyviselés átszállása megtörténhet-e szerződéssel. A szerződés szerepe a kárveszélyátszállás esetén egészen másképp alakul azonban akkor, ha a kárveszélyátszállás jogszabály alapján valósul meg. Ezzel is foglalkozunk az alábbi pontban.

b) Kárveszélyátszállás jogszabály alapján, mint a teljesítés joghatása (Ptk. 6:122. §)

A kárveszélyátszállás (szerződésnél) jellemzőbb forrása a jogszabály. Maga a Ptk. szabályokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy az egyébként kárveszélyviselésre kötelezett személyről valaki másra száll át a kárveszély. A Ptk. kárveszélyátszállással kapcsolatos szabályai három csoportban sorolhatók. Elsőként a szerződések általános szabályai között a 6:122. § a teljesítés joghatásaként generális jelleggel fogalmazza meg a kárveszélyátszállást, amely normával ebben a pontban foglalkozunk. A második kategóriában speciális szabálykomplexumként, de még mindig a teljesítéssel összefüggésben tartalmaz a Ptk. lényegében kivételszabályokat a 6:122. § alól, amely esetekre az alábbi c) pontban térünk ki. Végül az érvénytelenség jogkövetkezményei körében fogalmaz meg a Ptk.

¹³ Egyetértő álláspontot fogalmaz meg *Wellmann*, 3. sz. lábjegyzetben i. m. 206.

¹⁴ Lásd ehhez különösen a Ptk. 6:152. § szerződésszegés jogkövetkezményeinek korlátozását és kizárását semmissé nyilvánító rendelkezését.

6:109. § kárveszélyátszállásra vonatkozó szabályt, amelynek elemzése az alábbi III. pontnak a tárgya.

A Ptk. a szerződés teljesítésével kapcsolatos szabályok első normájaként, a szerződés teljesítésének joghatásaként a 6:122. §-ban úgy fogalmaz, hogy „a teljesítéssel a kárveszély – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a másik félre száll át”. Első ránézésre az tűnik ki az idézett szövegből, hogy a Ptk. generális jelleggel mondja ki, hogy (minden) szerződés teljesítésének (általános) joghatása az, hogy a teljesítéssel a másik félre száll át a kárveszély. Ez azonban valójában egyáltalán nem így van, és a Ptk. 6:122. § szó szerinti olvasatából adódó értelmezés nem fedi a polgári jogi valóságot. Az idézett norma kizárólag az alábbi szigorú keretek között értelmezendő és alkalmazható. Megjegyezzük, hogy a fenti 3. pontban megfogalmazott javaslatunknak megfelelően minden olyan alábbi esetben is, amikor „dologi jogi kárveszélyről” szövegezzük, az alatt értjük a jogokon fennálló kárveszélyt is, valamint „dolog” alatt értjük a jogokat is.

A Ptk. 6:122. § alkalmazási köre lényegében csak a dologi jogi kárveszélyviseléssel, a Ptk. 5:22. §-ával összefüggésben értelmezhető.¹⁵ Kizárólag olyan szerződések esetén száll át a teljesítéssel a kárveszély, amely szerződések alapján valamely dolog feletti tulajdonlásban változás következik be a teljesítés célzott joghatásaként. A teljesítési kockázat, mint kárveszély a teljesítéssel megszűnik, így az fogalmilag átszállni sem képes. Ugyancsak nem lehet szó a Ptk. 6:122. § vonatkozásában kártelepítési módról, hiszen azon túl, hogy kifejezetten a teljesítés joghatásáról szól a norma, a kártelepítés problematikáját a teljesítéssel összefüggésben a szerződésszegésért való felelősség teljes egészében lefedi. A másra át nem hárítható károk pedig teljesítéstől függetlenül a károsultat fogják terhelni. Ezért a teljesítés joghatásaként megfogalmazott vizsgált szabály csak a dologi jogi kárveszéllyel hozható összefüggésbe. Ebben az összefüggésben azonban, ha nagyon mélyre nézünk a 6:122. § tartalmába, akkor akár odáig is eljuthatunk, hogy a hivatkozott norma valójában „felesleges”, pontosabban egy polgári jogi magától értetődőséget fogalmaz meg. Ha ugyanis a dologi jogi szabályok szerint a tulajdonost terheli az 5:22. § szerinti kárveszély, akkor a dolog feletti tulajdonos változással a dolgot terhelő kárveszély fogalmilag az új tulajdonost fogja terhelni. Vagyis a dolog feletti tulajdon megszerzésének immanens velejárója a mindenkori tulajdonoshoz tapadó kárveszély átszállása is az új tulajdonosra. Mégis szükség van a Ptk. 6:122. § szabályára, vagy legalábbis a kötelmi jog szabályrendszerében egyértelmű helyzetet teremt azzal, hogy a dolog feletti tulajdonos megváltozását eredményező szerződés teljesítésének joghatásaként a tulajdonost szerző jogosultja származtatja a kárveszélyt, mint a szerződés (tulajdon átruházáshoz tapadó) joghatását. A kárveszélyátszállás, mint a teljesítés joghatása, ahogy utaltunk rá, nem értelmezhető tulajdon-

átszállással nem járó szerződés esetén. A használati szerződések (pl. bérlet), az őrzési szerződések (pl. letét), a gondos eljárás szerződései (pl. megbízás) esetén, hiába irányul a szerződés esetleg valamilyen dologgal összefüggő szolgáltatásra, a teljesítés joghatása nyilvánvalóan nem lehet a dolog feletti kárveszély átszállása.¹⁶ Minden ilyen esetben a teljesítés nem eredményez változást a kárveszélyviselésre kötelezett személyt illetően. A kárveszélyátszállás a teljesítés joghatása azonban minden tulajdonátruházó szerződésnél, tulajdonszerzéssel járó vállalkozási szerződésnél, valamint értelmezhető a vizsgált jogszabályhely a bizományi szerződéssel, a bizalmi vagyonezeléssel, a tartási szerződéssel, pénzügyi lízingszerződéssel összefüggésben.

A teljesítés joghatásaként megfogalmazott kárveszélyátszállás feltételezi a szerződés teljesítését, hiszen a Ptk. 6:122. § szerint a „teljesítéssel” száll át a kárveszély. A teljesítés a dolog feletti tulajdonszerzés mozzanatához kapcsolódik. Így a kárveszélyátszállás ténye és ideje a fent lehetségesként felsorolt szerződéstípusok esetén is alapos vizsgálatot igényel, amely a szerződés és a jogszabály teljesítéssel összefüggő szabályainak a célzott joghatást elérő megvalósulását célozza. Így ingók esetén a birtokátruházás, ingatlanok esetén az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés szükséges a kárveszélyátszálláshoz. Tulajdonszerzés nélkül viszont nem száll át a kárveszély a Ptk. 6:122. § alapján, így pl. nem beszélhetünk kárveszélyátszállásról a Ptk. 6:122. § alapján a tulajdonjog fenntartás esetén, vagy a pénzügyi lízingszerződés esetén (bár ez utóbbira az alábbi pontban vizsgált speciális szabály vonatkozik). A kárveszélyátszállás a speciális konstrukciók (pl. minta szerinti vétel, próbára vétel, bizomány) esetén is a tulajdonszerzési mozzanathoz kapcsolódik, amely az adott szerződés speciális teljesítési szabályai által determinált.

Végezetül a Ptk. 6:122. § alkalmazási körével kapcsolatosan abban a meglehetősen nehéz kérdésben foglalunk állást, hogy a hivatkozott szabály milyen terjedelemben korlátozza a felek privátautónómiáját a kárveszélyátszállás kérdésében. A kérdésfelvetés összefügg a hivatkozott norma dispozitív vagy kógens jellegével is. A nehézséget az adja, hogy a törvény megfogalmazása szerint, „ha e törvény eltérően nem rendelkezik”, száll át a teljesítéssel a kárveszély a másik félre. Értelmezési nehézség abból adódik, hogy nem teljesen egyértelmű, hogy az idézett szabályt úgy kell-e érteni, hogy a teljesítéssel csak akkor nem száll át a kárveszély, ha a Ptk. úgy rendelkezik, vagy a teljesítésen kívül más esetben csak akkor száll át a kárveszély, ha a Ptk. úgy rendelkezik. A válasz tétje meglehetősen nagy, hiszen az igenlő válasz esetén az első esetben a Ptk. 6:122. § kógens jelleget ölt, de a felek más kárveszélyátszállás esetekben megállapodhatnak, míg a második esetben a felek teljesen elveszítenék privátautónómiájukat a

¹⁵ Egyöntetűen azonosan foglalnak állást a fenti 3. sz. lábjegyzetben hivatkozott Ptk. magyarázatok is.

¹⁶ Lásd ugyanígy Kemenes István, In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 2. kötet, Wolters Kluwer, Budapest 2014, 1506–1507., valamint az ott hivatkozott joggyakorlatot.

kárveszélyátszállás szerződéses rendezése felett. A vonatkozó eddigi jogirodalmi vizsgálatok ebben a kérdésben nem foglaltak állást, de úgy tűnik, hogy a kárveszélyátszállást inkább csak a Ptk. rendelkezése alapján tartják elképzelhetőnek.¹⁷ Ezzel a következtetéssel nem értünk egyet, és álláspontunk szerint a Ptk. 6:122. § alkalmazási körével kapcsolatos helyes értelmezés a következő. A Ptk. 6:122. § kógens szabály, amely kimondja, hogy a teljesítéssel a kárveszély a másik félre száll át. Kógencia adódik már abból is, hogy a hivatkozott norma a teljesítés általános joghatását, valójában fogalmi következményét határozza meg, amely összhangban áll a Ptk. 5:22. § dologi jogi szabályával is. Az alól, hogy a teljesítéssel átszáll a kárveszély, csak a Ptk. tehet kivételt, e tekintetben a felek nem rendelkeznek privátautonómiával, és szerződésben nem állapodhatnak meg úgy, hogy a teljesítéssel nem száll át a kárveszély. A Ptk. 6:122. § azonban nem akadályozza annak, hogy a felek a kárveszélyátszállást szerződéssel rendezzék, és a teljesítés előtti időre vagy esetekre is megállapodjanak a kárveszély átszállásában.¹⁸ A Ptk.-ban nem található olyan rendelkezés, hogy a „kárveszély csak jogszabály alapján” szállhatna át. Az a tény, hogy maga a Ptk. több helyen is szabályoz a 6:122. §-tól eltérő kárveszélyátszállás eseteket, amelyeket az alábbi c) pontban említünk, nem a hivatkozott § kivétel szabályából, hanem a Ptk. autonóm normáiból adódik, amelyek mellett megmarad a felek szerződési szabadsága is. Arról nem is beszélve, hogy a külön szabályozott kárveszélyátszállás esetek diszpozitív normák, amely éles logikátlanság lenne a 6:122. § kimerítő szabályozása esetén, hiszen a felek a „kivétel” szabályoktól eltérve kiüresítenék a 6:122. § ilyenként értelmezését. Összefoglalva azt mondhatjuk tehát, hogy a felek szerződéssel nem térhetnek el attól, hogy a teljesítéssel átszáll a kárveszély, mivel a Ptk. kógens szabályá szerint attól a törvény állapíthat meg kivételeket. Más (teljesítéstől eltérő) esetekben is átszállhat a kárveszély, ha jogszabály így rendelkezik, vagy a felek így állapodtak meg. A felek rendelkezési jogát a fenti a) pontban mutattuk be, míg a jogszabály szerinti más kárveszélyátszállás eseteket az alábbiakban villantjuk fel.

c) Kárveszélyátszállás a Ptk. egyéb szerződési jogi rendelkezései alapján

A Ptk. 6:156. § (3) bekezdése a jogosult átvételi késedelme egyik jogkövetkezményeként mondja ki, hogy az átvételi késedelem esetén a kötelezett a dolog őrzésére a

megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint köteles, a kárveszély pedig a jogosultra száll át. Nyilvánvaló, hogy a kárveszély a hivatkozott rendelkezés szerint teljesítés nélkül, a teljesítést megelőzően, egyfajta szankciós jelleggel száll a jogosultra. Az említett szabály a szerződésszegési jog autonóm normája, és nem a teljesítéssel történő átszállás alóli kivétel. Megjegyezzük, hogy a szerződésszegési jog, beleértve a jogosult késedelmének normáit is, diszpozitív szabályozás alá esik.¹⁹ Vagyis nincsen akadálya annak, hogy a felek szerződéssel a vizsgált kárveszélyátszállás esetét kizárják, vagy a kárveszélyátszállást „megosszák” a jogosult és a kötelezett között. Álláspontunk szerint a hivatkozott szabály nem csak a dologi jogi kárveszélyt foglalja magában, hanem a teljesítési kockázatot is, mint kárveszélyt. Ugyancsak nincsen akadálya annak, hogy a felek ne csak tulajdonátruházó szerződésben rendelkezzenek a Ptk. 156. § (3) bekezdésével összefüggésben. Így pl. a bérlő átvételi késedelme esetére rendelkezhetnek úgy, hogy az átvételi késedelem alatt a dologban (bérlményben) bekövetkező, másra át nem hárítható károkat egészben vagy részben a bérlő viseli.

A Ptk. 6:217. § az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés esetére előírja, hogy amennyiben a vevő tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése előtt megtörténne a birtokátruházás a vevő részére, úgy a vevőre a birtokátruházással átszáll a kárveszély, vagyis viseli a dologban beállott azon kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. Ez a szabály alkalmazható az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog fenntartás esetén is álláspontunk szerint, feltéve, ha a birtokátruházás megtörténik a vevő javára. A hivatkozott szabály szerint az ingatlan adásvételi szerződés teljesítése (bejegyzés) előtt átszáll a kárveszély. A vizsgált norma felek jogait és kötelezettségeit megállapító rendelkezés, és mint ilyen, tiltó szabály hiányában diszpozitív. Vagyis nincsen akadálya annak, hogy a felek szerződéssel a vizsgált kárveszélyátszállás esetét kizárják, vagy a kárveszélyátszállást „megosszák” a vevő és az eladó között.

A Ptk. 6:219. § fogyasztói adásvétel esetére fogalmaz meg kárveszélyátszállással összefüggő szabályt. A szabályozás célja az, hogy a teljesítés és a kárveszélyátszállás ne valósulhasson meg azzal, hogy a vállalkozás eladó maga vagy az általa ajánlott fuvarozón keresztül vállalja az áru fogyasztóhoz való eljuttatását, és ilyenkor teljesítésnek legyen tekinthető a fuvarozás megkezdése a fogyasztó részére. Ilyen esetekben is a kárveszély a fogyasztóra történő tényleges birtokátruházással száll át. Fontosnak tartjuk rögzíteni, hogy a Ptk. 6:219. § hivatkozott szabálya klauzikálisan kógens norma, vagyis attól a fogyasztó hátrányára nem, de javára el lehet térni (Ptk. 6:100. §). Így nincs akadálya annak, hogy a kárveszélyátszállás tekintetében a vállalkozó és a fogyasztó a fogyasztóra kedvezőbb kárveszélyátszállás módozatban állapodjanak meg.

A Ptk. 6:412. § (1) bekezdése szerint pénzügyi lízing-szerződés esetén a lízingbevevő a szerződés megkötésétől,

¹⁷ Csécsy Andrea, In: *Osztoivits András* (szerk.) 3. lábjegyzetben i. m. 313; *Kemenes*, előző lábjegyzetben i. m. 1506. Ettől eltérő álláspontot fogalmaz meg (álláspontunk szerint helyesen) *Wellmann*, a 3. sz. lábjegyzetben i. m. 206, aki a kárveszélyátszállást szerződéssel is rendezhetőnek tartja.

¹⁸ Álláspontunk szerint a kárveszély átszállásban a teljesítés utána való megállapodás értelmezhetetlen. Ellentétes lenne a Ptk. 6:122. § kógens szabályával, valamint jogpolitikailag sem indokolható, hiszen már maga a kötelelem is megszűnik, miközben a jogosult hozzájutott a célzott joghatáshoz (a dolog feletti tulajdonhoz).

¹⁹ *Vékás*, 7. sz. lábjegyzetben i. m. 234–235.

dolog esetén a birtokátruházástól szedi a lízingtárgy hasznait, viseli a lízingtárggyal járó terheket, költségeket és azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. Azon túl, hogy a hivatkozott szabály nyilvánvalóan diszpozitív norma, felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Ptk. itt a „lízingtárgyban” bekövetkezett kárveszélyről szól, miközben a lízingtárgy nem csak dolog, hanem jog is lehet. Vagyis úgy tűnik, hogy a Ptk. itt kifejezetten „elismeri”, hogy a kárveszély nem csak dologban, hanem jogban bekövetkezett olyan károkra is vonatkozatható, amelyek megtérítésére mást nem lehet kötelezni.

III. A kárveszélyátzállás értelmezésének keretei az érvénytelenség jogkövetkezményeként

Már a bevezető gondolatok között utaltunk arra, hogy a Ptk. 6:109. § az érvénytelenség jogkövetkezményei körében egy speciális kárveszélyátzállás szabályt tartalmaz, amikor kimondja, hogy „az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a másik félre száll át”. Ez a rendelkezés sokakban megütöztetést kelthet, hiszen nyilvánvalóan formális ellentétben áll az érvénytelenség jelentéseként és elsődleges jogkövetkezményeként a Ptk. 6:108. § (1) bekezdésében megfogalmazott szabállyal, miszerint az érvénytelen szerződésből nem származhatnak joghatások. Ennek ellenére a Ptk. 6:109. §-a az érvénytelen szerződés teljesítésére mégis hasonló jogkövetkezményt tartalmaz, mint a fent részletesen elemzett 6:122. § esetén, amely az (érvényes) szerződés teljesítése joghatásaként fogalmazza meg a kárveszély átszállását. A 6:109. §-ban olvasható szabályozási konstrukció azonban szükségszerű és logikus következménye az érvénytelenségi jogkövetkezmények megváltozott szabályrendjének, amely szabályozási összefüggéseket az alábbiakban mutatjuk be röviden.

I. A PTK. 6:109. § MEGALKOTÁSÁNAK EREDETI INDOKA

A Ptk. dogmatikai megalapozása és strukturális előkérdéseinek vizsgálata körében *Vékás Lajos* mutatta be meggyőzően 2008-ban megjelent művében²⁰ a régi Ptk. és a hozzá kapcsolódó bírósági gyakorlat érvénytelenségi jogkövetkezmények körében követett megoldásainak rendszertani problémáit. Az érvénytelen szerződések alapján bekövetkezett vagyonelemződések rendezése tárgyában a régi Ptk. gyakorlata²¹ és elmélete²² szakított

a helyes dogmatikai alapokkal,²³ és az eredeti állapot helyreállíthatóságát természetben, vagy pénzbeli értékki-egyenlítésen keresztül is lehetségesnek tartotta. *Vékás* a régi Ptk. érvénytelenségi jogkövetkezmények rendezése körében *de lege ferenda* javaslatot tett az érvénytelen szerződés alapján történő vagyonelemződések rendezését illetően a dogmatikai és törvényi tisztázásra. Ez a lényegyet tekintve abban állt, hogy az eredeti állapot helyreállítása tisztán tulajdoni (*rei vindicatio*) igényként kerüljön megfogalmazásra, amelynek teljesítése csak kölcsönösen és természetben történhet. Az eredeti állapot helyreállítás eredeti vagy utólagos lehetetlensége esetén a felek közötti vagyonelemződések az alaptalan gazdagodás szabályai alapján kell rendezni, amely szabályozási konstrukcióhoz társulnak a járulékos igények. Ennek a szabályrendnek szükségszerű velejárója az, hogy az érvénytelen szerződés alapján bekövetkezett vagyonelemződések esetén, hasonlóan az érvényes szerződés teljesítésének joghatásához, szálljon át a másik félre a kárveszély. A Ptk. teljes mértékben helyesen ezt a szabályozási konstrukciót valósította meg. Így a Ptk. elemzett 6:109. § kárveszélyátzállás szabálya valójában az eredeti állapot helyreállítás, az alaptalan gazdagodás és járulékos igények kiegészítő szabályaként került eredetileg megfogalmazásra.²⁴ Álláspontunk szerint azonban a 6:109. § szabálya túlmutat az eredetileg helyes és ma is időtálló indokokon. E szerencsés szabály ugyanis nagyobb horderejű, mint az eredeti állapot helyreállítás kiegészítő szabálya. Az idézett norma szélesebb összefüggése és jelentése a következőkben ragadható meg.

2. NÉHÁNY ALAPVETÉS A HIVATKOZOTT SZABÁLY ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Mielőtt a Ptk. 6:109. § jelentőségét az érvénytelenségi szabályrendszerben feltárnánk, szükségesnek tartunk a szabály értelmezésével kapcsolatosan néhány alapvetést rögzíteni. *Elsőként* felhívjuk a figyelmet a törvényszöveg pontos olvasására, miszerint szó nincs arról, hogy az érvénytelenségnek, vagy a szerződés érvénytelen létrejöttének, az érvénytelenségi ok fennállásának önmagában jogkövetkezménye lenne a kárveszély átszállása. Az érvénytelenségnek önmagában csak az érvénytelenség jelentése, a joghatás megvonása a jogkövetkezménye a Ptk. 6:108. § (1) bekezdése szerint. Pont emiatt lesz majd szükség a vizsgált 6:109. §-ra. A kárveszély nyilvánvalóan az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással száll csak át. *Másodikként* utalunk arra, hogy nem véletlen, hogy a Ptk. nem az érvénytelen szerződés „teljesítése” joghatá-

²⁰ *Vékás Lajos*: Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2008, 175–209.

²¹ Lásd a Legfelsőbb Bíróság PK 32. sz. állásfoglalását, amelyet csak az 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény tett meghaladóttá, nem utolsósorban az előző lábjegyzetben hivatkozott mű hatására.

²² *Pl. Eörsi Gyula*: Kötelmi jog Általános rész, egyetemi jegyzet 5. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest 1985, 111–112.

²³ Különösen *Nizsalovszky Endre*: Fogyatékos jogügyletek. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1933, 149–179; valamint *Weiss Emília*: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1969.

²⁴ Így pl. *Vékás*, 7. sz. lábjegyzetben i. m. 142, 146–147, *Wellmann*, 3. sz. lábjegyzetben i. m. 175–176.

saként, hanem az „érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatás” joghatásaként szabályozza a kárveszélyátzállást. Az eltérő szóhasználatra azért van szükség, mert az érvénytelen szerződés „teljesítése” fogalmilag nem lehetséges. A teljesítés ugyanis magába foglalja a célzott joghatás elérését, a teljesítés joghatásának megvalósítását.²⁵ Erre azonban érvénytelen szerződés esetén nem kerülhet sor, hiszen pontosan a célzott joghatást vonja meg a Ptk. az érvénytelen szerződéstől. A „szolgáltatás nyújtása” ennek előre bocsátása mellett tehát nem egyszerű szerződéses cselekmény, hanem „teljesítésnek” jogilag nem tekinthető, de a fentiek szerinti „kvázi-teljesítés”, vagyis az, ami érvényes szerződés esetén teljesítésnek lenne tekintendő. Így pl. ingó adásvétel esetén a birtokátruházás. *Harmadik* alapvetésként azt rögzítjük, hogy a kárveszély, valamint a kárveszélyátzállás alatt pontosan azt kell értenünk, amit a kárveszély és annak átszállásával kapcsolatban az előző II. pontban részletesen elemeztünk az alábbi eltérésekkel. Nem beszélhetünk a kárveszélyviselés (átszállás) szerződéses rendezéséről érvénytelen szerződés esetén, hiszen az érvénytelenség ezen szabályoktól is megvonja a joghatást, valamint az érvénytelenség szabályai alapvetően kógensek. A Ptk.-ban megfogalmazott speciális kárveszélyátzállás szabályok²⁶ is csak érvényes szerződésekre vonatkozhatnak. Ezzel együtt a kárveszélyviselés az olyan károk viselésének kötelezettségét jelenti, amelyeket másra nem lehet áthárítani. Így vonatkozik különösen a dologi jogi szabályok szerinti kárveszélyviselésre. Megjegyezzük ehhez, hogy a fenti II. 3. pontban megfogalmazott javaslatunknak megfelelően minden olyan esetben is, amikor az érvénytelenséggel összefüggésben „dologi jogi kárveszélyről” szólnak, az alatt értjük a jogokon fennálló kárveszélyt is, valamint „dolog” alatt értjük a jogokat is. Mindezek előre bocsátása után áttérhetünk a Ptk. 6:109. § értelmezésére az érvénytelenségi jogkövetkezmények szabályrendjét illetően.

3. A PTK. 6:109. § ÉS A BÍRÓSÁGI ÉRVÉNYESSÉ NYILVÁNÍTÁS KAPCSOLATA

Az érvénytelen szerződés másodlagos jogkövetkezményként szabályozza a Ptk. 6:110. § a bíróság általi érvényessé nyilvánítást visszamenőleges hatállyal.²⁷ Ebben az esetben, ha az érvénytelenség oka megszűnt, vagy ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, a bíróság a szerződés megkötésére visszamenőleges (*ex tunc*) hatállyal érvényessé nyilváníthatja a szerződést. Ilyenkor az érvénytelenségi okot nem tartalmazó szerződés megkötésére visszamenőleges hatállyal érvényes lesz, amely azt is jelenti,

hogy az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatások „teljesítésnek” fognak minősülni, vagyis a szerződés be fogja tölteni az érvénytelenségi ok nélküli célzott joghatást. Könnyű belátni, hogy a bíróság általi érvényessé nyilvánítás esetén meghatározó szerepet játszik a 6:109. § szerinti kárveszélyátzállás, ha már az érvénytelen szerződés alapján megtörtént a szolgáltatás nyújtása („a teljesítés”). Ha nem szállna át az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a vizsgált szabály alapján, nem tudna megvalósulni a bíróság általi érvényessé nyilvánítás visszamenőleges hatállyal sem. Szükségszerű, hogy a teljesítés valamennyi joghatása az érvényessé vált teljesítésre biztosítva legyen, ezért a 6:109. § teremti meg azt a helyzetet, hogy a másra át nem hárítható károk viselésének kötelezettsége átszálljon a másik félre, elérve ezzel, hogy az érvényessé nyilvánítás alapján *ex tunc* hatállyal érvényessé vált szerződés teljesítéséhez ugyanazon a joghatás társuljon, mint az (eleve) érvényes szerződés teljesítéséhez. Megjegyezzük, hogy ez az oka annak, hogy a Ptk. helyesen, egyből az érvénytelenség jelentését követően, valamennyi másodlagos jogkövetkezmény előtt, a 6:109. §-ban fogalmazza meg a kárveszélyátzállást, és nem a vagyoni viszonyok rendezésének kiegészítő normájaként az eredeti állapot helyreállításának szabályai között.

4. ÉRVÉNYESSÉ VÁLÁS A FELEK AKARATÁBÓL ÉS A PTK. 6:109. § KAPCSOLATA

A Ptk. 6:111. § meglehetősen fontos, új másodlagos jogkövetkezményként szabályozza a szerződés konvalidálását (azaz érvényessé válását) a felek akaratából, jelentősen megerősítve ezzel a szerződő felek privátautonómiáját, megfelelően ugyanakkor az érvénytelenség dogmatikai követelményeinek is.²⁸ A hivatkozott szabály szerint a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő (*ex tunc*) hatállyal érvényessé válik, ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszűnése esetén a szerződési akaratukat megerősítik. Mivel fő szabály szerint a felek akaratából történő érvényessé válás esetén is megkötésére visszamenőleges hatállyal válik érvényessé a szerződés, indokolt a Ptk. 6:109. § kárveszélyátzállás szabálya, hiszen az érvénytelenségi stádiumban nyújtott szolgáltatás az érvényessé válás következtében teljesítésnek fog minősülni, így a 6:109. § segítségével meg tud valósulni a szerződés érvényessé válása megkötésének időpontjától. Indokok és a részletes megfontolások megegyeznek az előző pontban eladottakkal. Fontos arra is utalnunk azonban, hogy a szerződő felek dönthetnek úgy is a Ptk. 6:111. § (3) bekezdése alapján, hogy a szerződésük jövőre nézve (*ex nunc* hatállyal)

²⁵ Ugyanígy pl. *Kemenes*, 16. sz. lábjegyzetben i. m. 1505.

²⁶ Ld. a II. 6. c) pontban írtakat.

²⁷ Ld. ehhez részletesen pl. *Kiss Gábor – Sándor István: A szerződések érvénytelensége*, 2. kiadás, HVG-ORAC, Budapest 2014, 276–280., valamint *Wellman*, 3. sz. lábjegyzetben i. m. 176–178.

²⁸ A felek akaratából történő érvényessé váláshoz és a jogintézmény megalkotásának indokaihoz ld. *Darázs Lénárd: Az „érvényessé válás” jogintézményének szükségességéről a polgári jogban*, Magyar Jog, 2009. 8. sz. 449–458.

váljon csak érvényessé. Ilyen esetben, ha az érvénytelenségi stádiumban történt a felek részéről szolgáltatásnyújtás, akkor az így bekövetkezett vagyonmozgásokat az érvénytelenség jogkövetkezményeinek (eredeti állapot helyreállítás, alaptalan gazdagodás elszámolása, járulékos igények) alkalmazásával rendezniük kell. Ilyen esetben is elengedhetetlenül fontos a kárveszélyátszállás 6:109. § szabálya, hiszen ekkor nem a (megkötésétől) érvényessé vált szerződés teljesítésének joghatását garantálja, hanem ellenkezőleg, az érvénytelenség ellenére bekövetkezett vagyonelmozdulások rendezésének eszköze lesz az alábbi pont szerint.

5. VAGYONI VISZONYOK RENDEZÉSE ÉRVÉNYTELEN SZERZŐDÉS ESETÉN ÉS A KÁRVESZÉLYÁTSZÁLLÁS ÖSSZEFÜGGÉSE

Minden olyan esetben, amikor a szerződés a bíróság által vagy a felek akaratából nem válik érvényessé, de az érvénytelenség ellenére vagyonelmozdulás (szolgáltatásnyújtás) ment végbe, az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeként rendezni kell²⁹ az elmozdult vagyoni viszonyokat. Ezt a Ptk. az eredeti állapot helyreállítása (6:112. §), valamint az alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése (6:113. §), kiegészítve ezeket a járulékos igényekkel (6:115. §) jogintézményeken keresztül irányozza elő. Az eredeti állapot helyreállítása mindig természetben és kölcsönösen történhet, így ez a jogkövetkezmény a dolog tulajdonának átruházásával járó szerződéseknél alkalmazandó, és mint ilyen tulajdoni igényként jelentkezik. Ha az eredeti állapot (eredeti vagy utólagos irreverzibilitás miatt) nem állítható helyre, a felek közötti alaptalan gazdagodás pénzbeli elszámolásának van helye. Ebbe a szabályozási környezetbe ékelődik be a fentiekben elemzett Ptk. 6:109. §, amely szerint az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a másik félre száll át.

Álláspontunk szerint a Ptk. 6:109. § az érvénytelen szerződések alapján bekövetkezett vagyonelmozdulások rendezését illetően kettős szereppel bír. Egyrészt kiigazító funkciót tölt be az eredeti állapot helyreállítással összefüggésben a dologi jogi kárveszély³⁰ értelmében. Másrészt kiigazító funkciót tölt be az alaptalan gazdagodás elszámolásával összefüggésben a teljesítési kockázat,³¹ mint kárveszély értelmében. Mindkét esetben a 6:109. § hiányában egyenlőtlenség keletkezne a szerződő felek pozíciójában a vagyonelmozdulások rendezését illetően. Az alábbiakban ezt a két összefüggést írjuk le részletesebben.

Azokban a szerződésekben, amelyekben az eredeti állapot helyreállíthatósága fogalmilag egyáltalán felmerül, a természetben és kölcsönös visszaszolgáltatási kötele-

zettség miatt jellemzően eltérő (visszatérítendő) szolgáltatások állnak egymással szemben, ami komoly egyenlőtlenséget eredményez a felek pozíciójában. Az egyik oldalon jellemzően pénzzolgáltatás (vétélár) áll, amelynek, mint fajlagos szolgáltatásnak a visszatérítése mindig lehetséges. A másik oldalon azonban dologszolgáltatás áll, amely az esetek nagy részében könnyen irreverzibilissé (azaz utólag természetben visszaadhatatlanná) válik, mert pl. elpusztul vagy továbbértékesítik. Emiatt az eredeti állapot helyreállítás körében a pénzzolgáltatást nyújtó fél kedvezőbb helyzetbe kerülne a dologszolgáltató féllal szemben. Ezen egyensúlyfelborulást akadályozza meg a Ptk. 6:109. § kárveszélyátszállás szabálya. A 6:109. § hiányában az általa szolgáltatott, de a másik fél birtokában lévő dolog tulajdonosa a szerződés érvénytelensége miatt a dolog tulajdonosa maradna, így a kárveszély is őt terhelné. Vagyis neki vissza kellene szolgáltatnia a kapott pénzzolgáltatást, miközben a dologban bekövetkezett károk, szélsőséges esetben a dolog elpusztulása (továbbértékesítése) is az ő, mint kárveszélyviselésre kötelezett tulajdonos kára lenne. A 6:109. § szabálya folytán azonban a dolog a másik fél (a dolog birtokló) kárveszélyére semmisül meg, és mivel így azt visszaszolgáltatni nem tudja, így ő sem tarthat igényt a saját pénzbeli szolgáltatásának visszatérítésére.³² Vagyis a Ptk. 6:109. § szabálya gyakorlatilag azt jelenti, hogy „a dologszolgáltatás jogosultja (tipikusan a vevő) nem követelheti vissza – az egyébként visszatérítendő – pénzzolgáltatást, ha ő – a dolog vétnel elpusztulása, vagy továbbértékesítése következtében – a kapott dologot nem tudja visszaadni”.³³

A Ptk. 6:109. § kárveszélyátszállást megfogalmazó szabályának nem csak az eredeti állapot helyreállítása, hanem az alaptalan gazdagodás megtérítése körében is jelentősége van. Ez a szerepkör a kárveszélyviselés kiterjesztett értelmezésével áll összhangban, és elszakad a kárveszélyviselésnek az általunk kritizált tulajdonjoghoz (dologhoz) kötöttségétől. A Ptk. 6:109. § hiányában a szerződő felek jogi helyzete egyenlőtlené válhatna ugyanis akkor is, ha az alaptalan gazdagodás pénzben történő megtérítésével kellene biztosítani a felek közötti vagyoni egyensúlyt az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményei körében, és a Ptk. 6:113. § (2) bekezdésben megfogalmazott felelősségi szabályok nem alkalmazhatók, mivel nincs a gazdagodás elvesztéséért felelős személy. A Ptk. 6:109. § kárveszélyátszállás szabályának hiányában felmerülhetne a jogalap nélküli gazdagodás analógia útján történő alkalmazása, amely szabályozási körben a Ptk. 6:579. § (2) bekezdés szerint nem lenne köteles a gazdagodást visszatéríteni az, aki attól a visszakövetelés előtt elesett (a rosszhiszeműséget és felróhatóságot kivéve). Vagyis ezen szabály alapján a gazdagodás vétnel elpusztulása (megszűnése) a gazdagodóval szembeni másik fél veszélye lenne, hiszen azt visszakövetelni nem tudja. Álláspontunk

²⁹ Természetesen kereset alapján, és nem hivatalból, a Ptk. 6:108. § (1) bekezdése szerint.

³⁰ Lásd a II. 2. és 3. pont alatt írtakat.

³¹ Lásd a II. 5. pont alatt írtakat.

³² Ugyanígy Wellmann, 3. sz. lábjegyzetben i. m. 176.

³³ Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, Complex, Budapest 2013, 579.

szerint az érvénytelenségi szabályrendben ezen a helyzeten is változtat a 6:109. § kárveszélyátszállás szabálya. Az érvénytelenség körében az alaptalan gazdagodás visszatérítésének teljesítési kockázata nézetünk szerint átszáll az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a másik félre. Vagyis az alaptalan gazdagodástól eső fél a saját kárveszélyére, mint teljesítési kockázatára esik el az alaptalan gazdagodástól, így azt a Ptk. 6:109. §, valamint a 6:113. § alapján meg kell térítenie a másik fél részére. Ez áll összhangban egyrészt a 6:113. § (2) bekezdéssel, amely kimerítően részletezi, hogy mikor nem kell megtéríteni az alaptalan gazdagodást érvénytelenség esetén, másrészt azzal az elvvel, hogy az érvénytelen szerződés alapján nem származhat joghatás, így alaptalan gazdagodás sem. Ettől való elesés nem lehet a gazdagodást elvesztő féllel szerződő másik fél kockázata, mert az egymás közötti viszonyban kell az érvénytelenség tiltott joghatásait felszámolni a Ptk. 6:108. § (1) bekezdésének strukturális normája szerint.

IV. Következtetések

Fenti elemzések alapján rögzítendő, hogy a kárveszély a polgári jogban komplex tartalommal rendelkező jogintézmény, amely többretegű megközelítést igényel. Szakí-

tani kell a modern magánjogi viszonyok között a kárveszélyviselésnek a dologi joghoz, és a dologban beálló, másra nem hárítható károkhoz kötöttségével. A kárveszély kiterjesztendő a jogokban beálló, másra át nem hárítható károkra is. A vizsgált jogintézmény a klasszikus kereteken túl kártelepítési módként, valamint teljesítési kockázatként is értelmezendő. A dolog (jog) átruházásával kapcsolatos szerződések teljesítésének joghatásaként a törvény erejénél fogva átszáll a kárveszély. Ez kógens szabály annyiban, hogy a felek nem rendelkezhetnek úgy, hogy az ilyen szerződések teljesítésével nem száll át a kárveszély. Más esetekben a kárveszély átszállása szerződéses szabályozás tárgyává tehető, amely nem csak tulajdon átruházással összefüggő szerződésekben jelenhet meg. Az érvényes szerződés nem teljesítéshez kötött, Ptk.-ban megfogalmazott kárveszélyátszállás szabályai diszpozitív (fogyasztói szerződés esetén klauzikálisan kógens) normák. Az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással is átszáll a másik félre a kárveszély, amely szabály a „teljesítéshez” kapcsolódó kárveszélyátszállással egyenértékű norma. Az érvénytelen szerződések körében a kárveszélyátszállás valamennyi másodlagos jogkövetkezménnyel szoros kapcsolatban áll, így az érvénytelenség jogkövetkezményeinek immanens része, ami önmagában komplex megközelítést és értelmezést igényel.